

6 52

БУДКА Ч. 27.

Драма в одній дії.

ІВАНА ФРАНКА.

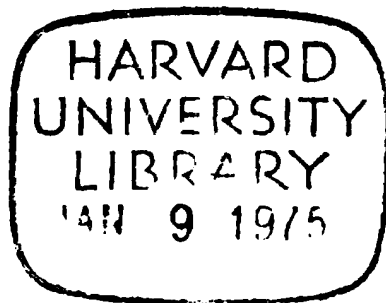
Л Ї В І В 1902.

Накладом А. Хойнацкого

в друкарні Народової.

Slav 5065.2.17.5
✓

74 * 1

74 * 1

6 12 /
Функція 29

ОСОБИ:

ПАНЬКО СЕРЕДУЩИЙ, будник, літ 50, високий,
з повною стриженою бородою, в синій блузі,
в шапці з ознакою залізничного функціонера.

ОЛЕНА, його жінка, літ поверх 40, згорблена,
зморщена, передчасно зів'яла.

ЗОСЯ, їх дочка, літ 18, гарна дівчина, в сільсь-
кій, чистенькій убраню.

ПРОКІП ЗАВАДА, багатий господарь, вдовець, літ
45, невеликий, кремезний, троха лисий,
зі шпаківатими, коротко стриженими вусами.

ГНАТ СИРОТЮК, парубок, літ 24.

КСЕНЯ, жебруча баба.

Діє ся в нашім часі.

На авансені видно від правої куліси до лівої штреку залізної дороги. Коло правої куліси високий сигналовий стовг, коло лівої рампа і ліхтарня на стовпі. За штрекою піднімається скісно в гору насип також через цілу сцену, а на ньому невеличка площа, до котрої від штреки ведуть сходи з поручем. У глибині сцени залізнична будка з чорним написом на стіні: 27. Перед будкою телеграфічний апарат в формі дощаної, сторцом поставленої домовини, від него йде дріт до будки. В будці два вікна і двері. Над одним вікном видно напис „Каса“. О стіну оперта будкарська кругла віха. По під стіною йде лавка, з боку на право друга. Декорация показує в глибині вид на поле, з далека село між вербами та садами; бокові куліси — вид на поля, полукіпки, з права далеко лісок. В протягу акції вечерів.

ЯВА ПЕРША.

Коли має підняти ся куртина, чути гуркіт воза, що переїздить через штреку, лускає батога, крик: вйо! вйо! Коли куртина підносить ся, воза вже не видно, тільки Панько, з люлькою в зубах, замикає рампу. За рампою Гнат з батогом.

Панько, Гнат.

ПАНЬКО.

То на певно вже всі? Ти остатній ідеш?

ГНАТ.

Та кажуж вам, що остатній. (Добуває з за холяви тютюн і крутить сигаро). От дайте

огнику, коли ласка. З рана з дому вибирав ся, тай забув з собою сірничків узяти, прийшло ся цілий день коло сїна робити не куривши (Закурює) Тютюн є, а огню анї руш!

П А Н Ь К О.

Не велика біда, що троха пропостив ся. Менше грошей з димом пішло. Я, парубче, в твоїм віці ще й не знав, як смакує тютюн.

Г Н А Т.

Е, дядьку, ви в моїм віці певно й сном не снили, що колись будете будником при залізниці.

П А Н Ь К О.

Та воно то правда. Поступає світ, нема що казати, тільки не все до доброго.

Г Н А Т.

А я гадаю, що не все й до злого. А по що ви питали, чи вже всі з сїном поїхали?

П А Н Ь К О.

Та бачиш, рампу замикаю. Мушу ще йти на штреку, там три мости оглянути,

бо о девятій тягаровий їде, а зараз за ним поспішний. То як би ще які над'їхали, мусіли би чекати, поки не верну.

Г Н А Т.

Ну, а хіба ваших нема дома?

П А Н Ь К О.

Та то то й є, що нема. Пішли обіжати до Завади. Напер ся старий рано: конче тай конче ходіть! Поратуйте, мовить, мене сей раз, може й я вас коли чим поратую. Ховай Боже, він і справді не раз стає нам у пригоді. То я й казав своїм іти.

Г Н А Т.

Ну, бувайте здорові! Не хочу вам часу збавляти. Мої коні також троха відсапали ся. Добрий вечір вам!

П А Н Ь К О.

Їдь здоров, небоже! (Гнат відходить).

Я В А Д Р У Г А.

ПАНЬКО сам, поправляє люльку, йде горі сходами до будки, відчиняє двері, виносить із сїний лопату і взявши її на плече йде знов на штреку і починає йти за шанами, деє недесь по

правляючи лопатою насип, стинаючи віле, відгортаючи камінець. Далі зирнувши в напрямі правої куліси підносить лопату в гору, махає нею і кричить:

П А Н Ь К О.

Гей, гей! А чого вас там занесло! От іще погана дїтвора, не має де бавити ся, та на штреці! Геть мені насип попсують! А не підеш ти відтам один з другим, га! (Біжить з піднесеною лопатою і щезає).

Я В А Т Р Е Т Я.

Якийсь час на сцені пусто. По хвилі з противного боку, від рампи, на насипі показують ся ОЛЕНА і ЗОСЯ, з серпами на головах, з вузлями в руках, за ними йде Прокіп.

О Л Е Н А.

Бігме, кумоньку, аж мені прикро! Сама не знаю, як вас дякувати. Не стілько ми вам там і напрацювали... Їй же Богу, яка вже з мене робітниця! А ви нас так ударували, так ударували!...

З А В А Д А.

Е, що там, кумо! ударував, ударував! Гріх би мені був, яв би я таких щирих, таких добрих людей не пошану-

вав. Я вам кажу, ви мене нині так урадували тим, щосьте мене послухали! А того вже, кумо не говоріть, що ви не зробили! Правда, ви слабонькі, але про те жнете добре, а вже що панна Зося!...

З О С Я.

Та яка я вам панна, дядьку Прокпе?

З А В А Д А.

Для мене ти, дівочко, панна. Не гірша від тих, що в панськім дворі, а може ще й ліпша. (Тимчасом Олена ввійшла до будки, вложила там свій вузлик і зараз виходить).

О Л Е Н А.

Ну, спасибі вам, кумоньку, щосте нас аж до самої хати довели! Але тепер уже вас так не пустимо. Прошу, зайдіть на хвилечку до середини. Мого старого нема дома, певно пішов штреку оглядати. Ну, та він зараз прийде. Прошу!

ЗАВАДА (сідаючи на лавці під стїною).

Ні, кумочко! Дякую вам! У вас там тісненько в будці. А тут так чудово. Сонічко саме на заході, похолодніло трошечка, повітре тут у вас на серед піль чисте.

Ах! Спочину троха. Ніби то чоловік так тяжко не робить, а про те за цілий день набігаєть ся, намотикаєть ся, нагризеть ся то з тим, то з другим, то з десятим, і прийде вечір, то так би й сидів та ди-хав отим божим повітрєм та запахом, та тишею.

ОЛЕНА (сїдає на другій лавочці).

Правда ваша, кумочку! І я втомила ся! А в будці справді троха душно. Зосю, а йди но, сину, та винеси дечого, що-би кума погостити. Знаєш, того вишняку, що два роки тому наливаний! Іди, йди! Тай закуски не забудь, хоч із того, що нам кум сам дав сьогодні. (Зося відходить до будки.

З А В А Д А.

Та що бо ви, кумо? Заходу собі робите, дівчину трудите, а я би обійшов ся.

О Л Е Н А.

Е, ні, то вже зовсім не випадає. Не часто ви нам пороги оббиваєте, а коли вже нині така ваша ласка... Ні, мене би старий убив, як би я вас не приймила, як Бог приказав. Посидьте трошечка, він живо прийде, то побалакаєте. Вечір те-

пий, до села не далеко, а хоч би й що, то старий вас проведе.

ЗОСЯ (тимчасом виносить накритий столик, ставить на ньому хліб, миску з покраяним сиром і дві чарки, потім приносить спору фляшку в вишняком. Вона порається мовчки. Завада не зводить із неї очей, очевидячки любить ся нею).

ЗАВАДА.

О, спасибі тобі, Зосенько! Велика рости, на весіле проси!

ЗОСЯ.

Хиба доси не велика виросла?

ЗАВАДА.

Доси ти росла як деревце, як вишенька, все в гору та в гору, а тепер тобі пора інакше рости.

ЗОСЯ.

А то як?

ЗАВАДА.

Як божа пшеничка: з разу колосок зелененький, а потім жовкне, наливається, золотими зернятками наповняється.

ЗОСЯ (бє його хусткою по голові).

Ідїть, ідїть! От що вигадали! Маю ще час колосити ся! (Відходить).

ЗАВАДА.

Та куди ти, Зосю? А з нами перекусити не ласка?

ОЛЕНА (наливає чарки).

Дайти їй спокій! У неї там ще в хатї робота є, а вона собі й роблячи перекусить. Прошу вас!

ЗАВАДА (торкає чаркою до Оленої, обое пють).

А! От смак! Люблю я ті ваші вишняки! Чудо, як гарно ви їх умієте робити! А у мене вишень повний сад, та що з того? Прийде літо, достигне того — красота, аж глянути любо. А все для воробців. Так сирі їсти — чи багато їх з'їси? А зробити з того щось чоловік не вміє. Моя небіжка, царство їй небесне, ледво борщ та бульби вміла зварити. Ніби то чоловік у достатку живе, всего має, а про те їсть не ліпше того жебрака. Смаку ніякого не зазнає. Звичайно, коли жінка недотепа! . . .

О Л Е Н А.

Отсей вишняк, то вже моя Зося наливала. Вона у мене ціле господарство провадить. Що я знала, того й її навчила. Та що тото її вчити! Раз побачить і все зрозуміє, всьому лад дасть і ще й ліпше їй усе вдасться, ніж мені. Що то, молоді руки! (Наливає Заваді, сей не).

З А В А Д А.

Славна вона у вас дівчина, кумо! І як виросла! Адже на моїх очах; здається, ще вчора от така дитина була, а нині подивись!

О Л Е Н А.

Вісімнадцятий рік скінчить у Покрові.

З А В А Д А.

І радісно і прикро на душі, коли дивлюсь на неї. Аджеж і я міг мати таку доньку. Та що, не дав Господь. Мали ми з небіжкою одного хлопчика, та сей швидко вмер. Як раз був би тепер у тім віці, що ваша Зося.

О Л Е Н А.

Га, щож, божа воля. (Наливає йому).
Прошу вас, кумоньку, не погордуйте ще одною!

ЗАВАДА (пе).

Якже! Не погордую. Коли кажете, що се Зося наливала, то якось мені мов аж у двоє ліпше смакує! Аж на серці легше робить ся. Яка то мусить бути радість для мами, мати таку донечку, бачити її день у день, як ходить, пораєть ся по хаті, чути її голос, любити ся нею, як тою квіткою запахуючою!

ОЛЕНА.

Та ви би, кумоньку, й собі подбали про таке! Сего цвїту є по всьому сьвіту. Чому б і вам не мати в своїй хаті такої радости? Ануж, може вам ще тепер доля судила ся? Таже ви ще не такі й старі. Кілько вам буде?

ЗАВАДА.

Та сорок і пять минуло в мясниці.

ОЛЕНА.

Ну, то щож? Гадаєте, що перша ліпша піснацятилїтка не піде за вас?

ЗАВАДА.

Та піти би пішла, чому ні? Тільки я бою ся. Піде не за мене, а за мій мас-

ток. Аби з під вінця, почне мною помітати як старою мітлою. От чого бою ся! О біду не трудно, а позбути ся її потому не легко. Як би то так знайти таку дівчину, щоби чоловік був певний, що буде шанувати мене й себе — Господи! Та я би її озолотив! Я би її на руках носив!

О Л Е Н А.

Ай, куме! Таже люде не вовки, а дівчата не вовчиці!

З А В А Д А.

Ідіть, кумо, йдіть! Знаю я їх! От як би така дівчина, як ваша Зося...

О Л Е Н А.

Моя Зося!

З А В А Д А.

Знаєте, кумо, признаю ся вам по щирости, я головно про те й хотів з вами говорити. Дуже вона мені в око впа-ла. Вже більше як рік, ще від смерти моєї небіжки дивлюсь я за нею і чим раз більше мені подобає ся. І така в мене думка стала: або з нею оженю ся, або з жадною.

О Л Е Н А.

Алеж кумоньку!...

З А В А Д А.

Розуміє ся, кумо, силувати її не хочу. Я хотів би мати на старі літа справді жінку, дружину при собі, а не наймичку, і не таку сороку, щоби чекала, коли я замкну очі, щоби посісти моє добро. Богу дякувати, у мене є на чім жити. До тяжкої роботи її не заставляю, аби доглянула мене тай себе — буде з неї. Хозяйства догляну я сам.

О Л Е Н А.

Га, щож, куме! Як би на мене прийшло, то вірте мені, я би своїй дитині ліпшої долі й бажати не могла. (Наливає) Прощу вас, випийте ще одну! Ось мій старий іде. Коли хочете, поговоріть з ним. Почуйте, що він скаже.

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Ті самі, Панько (входить з лопатою на терасу, ставить лопату під стіну, скидає шапку і обтирає піт із чола).

П А Н Ь К О.

Добрий вечір вам, куме!

ЗАВАДА (встає і подає руку).

Доброго здоровлєчка! А ми тут у вас з кумою гостимо ся, га?

ПАНЬКО.

Та спасибі, що не гордуєте! А видно, що робітницї вони не мудрі, коли ви їх так вчасно з ниви зігнали.

ОЛЕНА.

Е, кум Завада зовсім мене пристидали. І робити не давали і ще й обдарували так, що аж...

ПАНЬКО (жартом).

Чи ти стара, буває, не напоїла кума деяким любимене, що так до тебе лишне? Ей, небого! Вважай! А то ще обнесуть люде, що в будці ч. 27 чарівниця живе!

ЗАВАДА.

Та хоч і не кажіть! А хиба не живе? Ще й яка чарівниця. Ми тут власне про неї з кумою деяким слівцем перекинули ся. Але сїдайте лише коло нас. Ви там десь намучили ся, що вам піт цюрком із чола тече.

П А Н Ь К О (сїдає).

Хоч і не кажіть, як намучив ся. Вже мені те літо! До недавна слоти, повені насипи псували, а тепер оті дїтиска, пастухи, нїяк собі не можуть ліпшої забави видумати, як брати з насипу каміне і кидати в річку. Чиста напасть моя з ними. А ще й три містки мусїв оглянути — не придумаете, що то за мука! По воді і по баюрах налазив ся, бо інжинєр казав добре обсмотрити, чи де фундамент не ушкоджений.

О Л Е Н А.

Ну, то вищий і перекуси осьде з кумом, а я піду до хати подивити ся, що там Зося робить. (Виходить).

Я В А П Я Т А.

Завада, Панько.

П А Н Ь К О (наливає собі і Заваді).

Ну, за ваше здоровлє, куме! (пє). Знаєте, мені страшенно дивно було, коли ви сьогодні рано запитали до нас. Від коли живемо ось тут у будці — дванацять лїт, а не пригадую собі, щоб ви коли до нас загостили. Хоч ми й куми собі і приятелі

і старі знайомі з парубоцьких часів. Ну, та пийте бо! Чи може не вдав ся моїй доньці вишняк?

ЗАВАДА (пе).

Ей, чому не вдав ся! Я вже пю його тай пю. В устах солодко, а на серці все чогось важче тай важче.

ПАНЬКО.

Не говоріть такого! Най Бог відвертає все зле!

ЗАВАДА.

А мені здасть ся, що від мене все добре відвернув. Особливо сими днями такі мене якісь думки розбирають... Тямите Ксеньку?

ПАНЬКО.

Котру то?

ЗАВАДА.

А тоту чорнооку, будникову дочку. В отсій самій будці жила.

ПАНЬКО.

О, чомуж би не тямив? Усі ми парубки в селі дуріли за нею. А вона бестія

всім моркву терла, аж поки десь не наскочила на свого. О, тямлю і до смерти не забуду, як чутка пішла, що в ріці просто будки знайшли втоплену дитину. Гомін по селі, шандари, плач, ведуть мою Ксеньку заковану. Повели і пропала. Не було більше й чутки про неї.

З А В А Д А.

Отсе то й диво. Чи судили її? Як би судили, то було би чутно. адже Самбір не така далела україна. Чи вмерла в криміналі? Чи що в нею стало ся?

П А Н Ь К О.

Але щож вам нараз, куме, так вона пригадала ся? Сеж давна історія, буде зо двадцять літ.

З А В А Д А.

Або я знаю! Остатніми днями ні про що инше й думати не можу, тільки про неї. Зажмурю очі до сну, вже вона передомною. Дивить ся на мене своїми чорними, блискучими очима, здаєть ся, аж у душу заглядає. Моргає бровами, пальцем киває, кличе кудись... зриваю ся зо сну, місця собі знайти не можу. А ще чоловік сам у хаті — ну, мука тай годі.

П А Н Ь К О (жартом).

Чи не було там у вас чого з нею тоді? Бо щось дуже сильно вона вам пригадуєть ся.

З А В А Д А.

Та як тобі сказати, куме? Здаєть ся, що було дещо. А зрештою дідько її знає, чи зо мною одним. Тямиш, яка була, як той вюн вертка, кожному баки сьвітила, а ніхто не міг зрозуміти, де у неї правда, а де жарт. Аж тоді, коли вже показало ся по ній, тоді почала до мене лащити ся, далі плакати: бери мене тай бери, се твоє! Та я не вірив, а мої старі випхнули її з хати. І знаєш, її вели заковану через село — в самі мясопусти було, а я до шлюбу їхав. Перестріла мене і так на мене поглянула, такими очима, що у мні аж серце ледом стяло ся. До нині того погляду не можу забути.

П А Н Ь К О.

То то й є, молодість буйність! Гай, гай! Хто з нас не має на собі гріха! В житю як на ярмарку, не можна без того, щоб один одному на пальці не наступив. А кому наступили, того болить. Не можна без того!

ЗАВАДА.

Все вже я передумав, куме, та про те не лекше мені. Може то самота, бездітність отак під душу підступає. Так знаєш, на чім я зупинив ся ?

ПАНЬКО.

Скажіть, то буду знати.

ЗАВАДА.

Хочу оженити ся.

ПАНЬКО.

Ну, щож, Боже помагай!

ЗАВАДА.

Я говорив з твоєю старою, не знаю що ти скажеш.

ПАНЬКО.

Що я скажу ? Хибаж се від мене залежить ?

ЗАВАДА.

То то, що від тебе. Я хочу твою дочку сватати. Твою Зосю. Може би то не випадало мені старому на таку молоденьку заглядати ся, та що діяти ? Кілько вже

роздивляв ся по селі — нема такої ні дівчини, ні вдови, щоби моє серце до неї хилило ся. Виджу то по них, кожда би пішла, але то знаю на певно, що кожда би мені пекло принесла до дому. Лиш твоя дочка одна між усіми — та що я буду її хвалити? Ти ліпше знаєш, яка вона.

П А Н Ь К О.

І я її не буду хвалити. Тільки Богу дякую, що дав мені таку дитину.

З А В А Д А.

Так щож ти кажеш? Буде що з того, що я задумав?

П А Н Ь К О.

Се, куме, як Бог дасть.

З А В А Д А.

Певно, певно. Без його сьвятої волі нічого не буде. Але ми говоримо не про те, що там кому Бог судив, а про те, що наш короткий розум міркує. Чи присилати сватів до тебе?

П А Н Ь К О.

Щож, куме? Скажу тобі по правді, не надіяв ся я твого сватаня. Ти богач,

я бідний чоловік. Не дам за дочкою такого віна, якого би може тобі треба було.

З А В А Д А (схапуєть ся).

Та що ти, куме! Хиба я віна за нею хочу? Чи мені віна потрібно? Аджеж я маю, Богу дякувати, свого досить, дітей ані родини близької нема. Коли хочеш, то я ще й нині, в інтерцизі все своє добро по своїй голові на неї запишу. Аби тільки мене шанувала, аби мені на старости літ мою пустку зіркою освітила.

П А Н Ь К О.

Га, коли так, то Боже помагай! Знаю тебе не від нині. Чоловік ти чесний, не сувристий, господарний і маю в Бозі надію, що моїй дитині буде добре з тобою. І тобі з нею.

З А В А Д А (кидаєть ся до него, обіймає і цілує).

Кумочку! Любий мій! Бог би твоїми устами говорив! От порадував! От ущасливив ти мене! Коби ще лиш Зося згодила ся!

П А Н Ь К О.

О скільки знаю, вона доси про сватанє не думала. А в тім не далеко за

нею й шукати. (Кличе до вікна) Зосю! Зосю!
А ходи но сюди!

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі і Зося.

З О С Я (заплакана, втирає очі фартушком).

Чого вам треба?

П А Н Ь К О.

Ого, а се що? Тобі вже якась муха
на ніс сіла? Ти плачеш? Ну, чого мовчиш?
Скажи, що тобі стало ся?

З О С Я.

Та нічого.

П А Н Ь К С.

Ну, то чогож плачеш?

З О С Я (плаче).

Та нічого.

П А Н Ь К О.

От тобі й на. Нічого та нічого. Може
тобі мама сказала, що тут панашко За-
вада про тебе говорить?

— 26 —

З О С Я.

Та сказала.

П А Н Ь К О.

Що хоче тебе сватати ?

З О С Я.

Та сказала.

П А Н Ь К О.

Ну, а ти що на те ?

З О С Я.

Та нічого.

П А Н Ь К О.

Як то нічого ? А от плачеш.

З О С Я.

Та плачу.

П А Н Ь К О.

Значить, не хочеш іти за него ?

З О С Я.

Та не хочу.

П А Н Ь К О.

А то чому?

З О С Я.

Бо я вже іншому дала слово.

П А Н Ь К О.

Ого! А то кому?

З О С Я.

Гнатови.

П А Н Ь К О.

Якому Гнатови?

З О С Я.

А отому, Сиротюкови.

П А Н Ь К О.

Он як! Чи бач, з ким знюхалась!
Ну, нічого з сего не буде. Що тобі Гнат
за пара? Його на весні до війська візьмуть.

З О С Я (живо).

Не візьмуть. Він у батька одинак.

П А Н Ь К О.

Ну, то все таки мусиш іще чекати
зо три роки, поки з кляс не вийде.

З О С Я.

Не три, а два.

П А Н Ь К О.

Нехай і два. А за кумом Завадою
будеш від разу своя господиня.

З О С Я.

Я ще молода, таточку, можу почекаати.

П А Н Ь К О.

Е, моя дитино, а що, як Гнат за ті
два роки інакше нагадає ся і іншу візьме?

З О С Я.

Нї, таточку, він не такий. Він мене
дуже любить.

П А Н Ь К О.

Ой Зосю! З великої любови так як
із ранного цвїту дуже рїдко потїха буває.
Розуміє ся, я тебе не хочу силувати, але
як твій батько, бажаючи твого добра

раджу тобі: не спускай ся на Гнатові обіцянки, бери долю, яку тобі Бог посилає. Кум Завада чоловік хоч і не молодий, але й не такий уже старий. За старших дівчата замож виходять і живуть щасливо. А два роки чекати, то довгий час. Ми не заможні, а не дай Боже моєї смерті, то де ти з немічною мамою подієш ся? Подумай про се, дитино моя, бо то не трудно сказати: не хочу! Тут о ціле життя ходить, щоб потому не жалувала. З твого Гната ще не знати, що може бути, а кум Завада чоловік статочний, не змінить ся.

ЗАВАДА.

Знаєте що, кумочку, лишіть нас на хвильку самих, я ще їй скажу своє слово, а тоді най робить як її Бог навчить.

ПАНЬКО.

Добре, добре, Поговоріть собі тут, а я йду ще на штреку подивити ся. (Сходить на авансцену і щезає в напрямі на ліво).

ЯВА СЕМА.

ЗАВАДА І ЗОСЯ.

ЗАВАДА.

Зосю, дитино моя — не гнівай ся, що так до тебе говорю, але ти моглаб бути моєю дочкою. Підійди сюди ближше, сядь собі коло мене і послухай, що тобі хочу сказати.

ЗОСЯ.

Говоріть і так. Я чую добре.

ЗАВАДА (бере її за руку, притягає ближше і садить коло себе на лавці).

Ні, сядь ось тут! Не бій ся! Дай подивити ся на себе! (Заглядає їй в лице.)

ЗОСЯ (відвертає ся і закриває лице рукавом).

Ну, чого вам там дивити ся на мене?

ЗАВАДА.

Скажи мені, дуже тебе любить твій Гнат?

ЗОСЯ.

Або я знаю! Здасть ся, дуже.

З А В А Д А.

Ну, як він тобі говорить? Присягаєть
ся ?

З О С Я.

Е, що вам з того прийде? Пригадайте собі, як ви своїй небіжці говорили, коли були молоді.

З А В А Д А (зітхає).

Ой дівчино, дівчино! Як би ти знала, яке ти болюче місце порушила в моїй душі! Двацять літ тому на тім самім місці, де тепер сидимо, сиділа коло мене інша дівчина, гарна як зірка небесна, Ксенька чорноока, горнула ся до мене, заглядала мені в очи, цілувала мене, присягала ся мені, що до віку буде любити, що не проживе без мене — так як твій Гнат тобі присягає ся. І щож з того? Не минуло пів року, а моя Ксеня пішла в сьвіт з иншим, а я мусів нелюбу дівчину брати.

З О С Я.

Мій Гнат мене не покине! Він не такий.

ЗАВАДА.

Хто знає, дитино? Нині чоловік сам за себе не може ручити, не то за другого.

ЗОСЯ.

І я його не покину, а вам дядьку ще раз говорю: шукайте собі іншої пари, бо ви не мій а я не ваша. (Встає і хоче йти геть).

ЗАВАДА (держить її за руку).

Стій, небого! Я ще маю тобі щось сказати.

ЗОСЯ.

Говоріть, бо мені ніколи.

ЗАВАДА.

Ти кажеш: шукайте собі иншої пари. Гай, гай! Не знаєш ти, небого, Прокопа Завади. Не знаєш, що значить у моїм віці шукати собі пари! Отже слухай. Я полюбив тебе, одну тебе на всім сьвіті. Полюбив у останнє в своїм віці, а часом мені здаєть ся, що ти заразом і моя перша любов. Що все, що було доси, то була мрака, дєбра, гущавина, а тільки бачучи тебе я виходжу на ясний, рівний, божий

світ. Остатня любов, дівчино, так як домовина — до віку не змінить ся. Твій Гнат може ще десять разів зрадити тебе, — я не можу ніколи. Та я розумію — молоде до молодого тягне. І я не хочу ані намовляти ані силувати тебе, борони Боже! Тільки хочу дати тобі пізнати, як я тебе люблю. Слухай Зосю — ти бідна, а Гнатові родичі багаті. Чи пристануть вони, щоби Гнат брав тебе?

З О С Я.

Або я знаю? Гнат казав, що бере се на себе.

З А В А Д А.

Так говорить кождий парубок. Не вдоволяй ся тим, жадай, аби зараз вияснив справу.

З О С Я.

Маємо ще два роки часу.

З А В А Д А.

Е, за два роки багато може стати ся. А я тобі кажу на певно, що Гнатові старі не пристануть на те, аби Гнат сватав тебе.

З О С Я (гнівно дивить ся на него).

А ! Ви певно самі підмовите їх !

З А В А Д А.

Ні, немого. Але я знаю їх, що то за люде. А хоч би й пристали, то тяжке пекло чекає тебе в їх домі.

З О С Я (плює на бік).

Тфу ! На свою голову таке говоріть, не на мене ! Гнат мене любить, він мене оборонить.

З А В А Д А.

Дай тобі Боже всего найліпшого, але я остерігаю тебе як батько.

З О С Я.

Обійду ся без ваших осторог. Бувайте здорові !

З А В А Д А (задержує її).

Та чекай бо ! Ов, якж ти нетерплива ! Я ще найважнішого не сказав тобі.

З О С Я (гнівно).

Пустіть ! Досить того, що доси наговорили.

ЗАВАДА.

Нї, не досить. Я остеріг тебе, а тепер дам тобі доказ, що не так люблю тебе, як твій Гнат, що не туманю тебе словами. Ще сьогодні беру твоїх старих із собою в село, аби в громаді підписали один папір.

ЗОСЯ.

Який папір ?

ЗАВАДА.

Мій запис, що ним я записую тобі половину мого маєтку, поля, худоби, будинків і всего, що маю, і то не по моїй смерті, а від того дня, коли візьмеш шлюб чи з Гнатом, чи з ким хочеш иншим.

ЗОСЯ (стоїть мов остовпіла витріщивши на него очі).

Що, що, що ви говорите ?

ЗАВАДА.

Те що чуєш.

ЗОСЯ.

Чи ви жартуєте, чи на правду одурили ?

З А В А Д А.

Ані жартую, ані не одурів, а сьвяту правду говорю.

З О С Я.

Але коли хочете таким способом зловити мене. —

З А В А Д А (гнівно відкидає її руку, що доти держав у своїй руці).

Нічого від тебе не хочу, дурна дівчино ! Ось твій батько надходить, я з ним поговорю, а ти йди собі, куди наперла ся !

З О С Я (стоїть пристидана і зворушена).

Слухайте, дядьку !

З А В А Д А (мовчить оперши ся головою на оба лікті).

З О С Я.

Дядьку ! Ви гніваєте ся на мене ?

З А В А Д А (мовчить).

З О С Я.

Слухайте ! Коли ви не дурите мене . . .
І коли не будете силою ні хитрощами

розлучати мене з Гнатом... І коли би Гнат змінив свою думку — добровільно, розумієте... І коли би я... Ну, та що я! Даю вам слово, що в такому разі я готова би вийти за вас (Вибігає).

За той час уже смеркло ся, чути рехкіт жаб, крики пастухів за сеною. Завада якийсь час стоїть на краю платформи, поконець сходів. Панько надходить штрекою і звільна йде горі сходами.

ЯВА ОСЬМА.

Завада, Панько.

П А Н Ь К О (входить на платформу).

Ну, Богу дякувати, я обійшов свою штреку. Все в порядку. Ну, а ви як? Договорили ся до ладу з Зосею?

З А В А Д А.

Договорили. І хочу вас просити, куме, вас і куму, з собою в село.

П А Н Ь К О.

Тепер зараз?

З А В А Д А.

А так, зараз. І так у вас тепер свободний час. А у мене пильна справа.

ПАНЬКО.

Та що там за справа така, що аж ми обоє потрібні?

ЗАВАДА.

Збирайте ся лишень, я вам по дорозі все скажу!

ПАНЬКО.

Га, коли так, то нехай буде й так. Мені там і збирати ся не багато, аби стара була готова. (Входить до будки. Завада тимчасом нетерпливо ходить по подвір'ю перед будкою. По хвили виходять Панько, Олена і Зося).

ЗАВАДА.

Ну, от ви й готові!

ПАНЬКО (до Зосі).

Слухай же, доню. За пів години прийде тягаровий поїзд; ну, сей тут не стає. Як би нас до того часу не було, то виставиш сигнал, що дорога безпечна. А до поспішного ми вже певно вернемо.

ЗАВАДА.

А не будеш тут сама бояти ся?

З О С Я.

О, хибаж то мені першина? Тільки вертайте живо! (Панько, Олена і Завада відходять. Зося дивить ся хвилю в слід за ними, потім біжить неспокійно до будки, та зараз вибігає знов із неї, зазирає в противний бік, іде до рами і вертає назад).

ЯВА ДЕВЯТА.

Зося, Гнат.

Г Н А Т (надходить з правого боку, стає коло сигнального стовпа і свиче).

З О С Я (в горі на платформі).

Хто там? Чи ти, Гнате?

Г Н А Т.

Я.

З О С Я.

Ходи сюди! Не бій ся, моїх нікого нема дома.

Г Н А Т (входить по сходах, обнімає Зося, цілують ся і довго держать одно одного в обіймах).

Зосенько! Зіронько моя! Ти ждала мене?

З О С Я (важко дихаючи).

Ждала.

Г Н А Т.

Що з тобою, дитино? Виглядаєш, як
коли би була заплакана?

З О С Я.

Бо плакала недавно. (Тулить ся до него).
Гнатику, соколе мій! Нам грозить розлука.

Г Н А Т.

Що, що? Що ти говориш?

З О С Я.

Правду мовлю. Знаєш, Завада Про-
кїп, отой богач сватає ся за мене.

Г Н А Т.

Отой старий, лисий?

З О С Я.

Той самий.

Г Н А Т.

І щож ти на се?

З О С Я.

Відповіла йому, що не піду за него,
бо тобі дала слово.

Г Н А Т (пригортає її).

От гарно! От славно! То десь сті-
кав ся старий дука!

З О С Я.

Не вгадав, небоже! Зовсім не стікав
ся. Говорив зо мною довго, а так сер-
дечно, так сумно, що мені аж сльози на
очи навертали ся.

Г Н А Т.

Дурив тебе, старий лис! Ой, та я
йому ноги поламаю, аби знав, як лисим
чолом перед молодими дівчатами сьвітити.

З О С Я.

І я зразу думала, що дурив. Колиж
бо він не туди заїхав. Слухай, Гнате!
Такого і придумати трудно. Потяг моїх
старих у село, каже: аби ти знала, що
я не дурю тебе, то я ще нині запишу
тобі у придане половину всего свого добра:
візьмеш шлюб зі своїм Гнатом, тоді при-
ходь і забирай. Ну, що ти на се скажеш?

Г Н А Т.

Та що? Здурів старий Завада тай годі.

З О С Я.

Ба, на тім не кінець! Каже мені далі: „А за се лиш одно мені обіцяй: коли твій Гнат відрече ся від тебе, покине тебе, зверне тобі дане слово, ти вийдеш за мене замож.“

Г Н А Т.

О, старий дідько! Чи бач, яку він чортівську лапку заставив на наші душі Ну, і щож ти йому на се?

З О С Я.

Щож я мала сказати? По правді я страшенно перелякала ся тих слів. Адже справді виходить так, як контракт з чортом за душу. Та потім, коли мене запевнив, що не буде тебе силувати ані намовляти против мене, я сказала йому: нехай буде й так. Але ти, Гнатику, не покинь мене! Остерігаю тебе, яка на нас лапка заставлена. Пильнуй ся, соколе мій! Не вір ніяким обмовам! Коли Завада дурить мене з тим записом, то нехай дурить. Сам себе одурить, а мені до його маєтку

байдуже. А коли справді хоче дати мені придане, то я думаю, що ані ти, ані твої родичі не будуть мати нічого против того.

Г Н А Т.

Боюсь, Зосенько, і Завади і його приданого. Ліпше нехай він собі голову ломить без нас! (Тимчасом, швидко по приході Гната, від рами по тиховійшла на сцену Ксеня, в вузлик у руці, в жебрацькій одежі. Вона через весь час тої розмови стояла під стіною в темній куті. Побачивши на столику сыр і хліб, вона вхопила по куснику в обі руки і почала пажерливо їсти мов людина дуже голодна, та рівночасно пильно слухала розмови молодят, що стоять близько авансцени обернені до неї плечима).

ЯВА ДЕВ'ЯТА.

Ті самі і Ксеня.

К С Е Н Я (при остатніх Гнатових словах виступає нанерод).

Амінь сему слову! Нехай ломить голову! Нехай, нехай, нехай ломить!

З О С Я і Г Н А Т (перелякані обертають ся). ?

Сьвят, сьвят, сьвят! А се що таке

К С Е Н Я.

То я, діточки! Бідна жебруча баба.
Не знаєте мене?

Г Н А Т.

А, я вас видів пару разів у селі.
Оришкою вас називають. Ви недавно тут
завандрували.

К С Е Н Я.

Так, так, сивку, Оришкою мене на-
зивають, але я властиво Ксеня, Ксенею
мене охрестили, а ось тут, у тій будці,
жили мої родичі.

З О С Я.

Господи! Так се певно про вас мені
згадував Завада!

К С Е Н Я.

Тобі згадував? Ну, щож він тобі
мовив?

З О С Я.

Мовив, що вас дуже любив, а ви
його зрадили і з иншим у сьвіт пован-
дрували.

К С Е Н Я.

Окаянник! Безсумлінний! Я його зрадила, я! Адже я три дні й три ночі як собака славучала під його порогом, руки й ноги його цілувала, щоб не губив мене, щоби не ломав свого слова, щоби змишував ся хоч над тою дитиною, що я від него під серцем носила. Все дармо. Відіпхнув мене! Його мати помями мене обливала, його батько палицю поломав на моїх плечех. Га, га, га! З иншим у світ повандрувала! Певно, певно! З шандарами, в кайданах, за те, що втопила ту бідну дитину. О, він масний на слова, щедрий на обіцянки, вміє захопити за серце, розжалобити, до сліз тебе доведе. Але не дай тобі Боже повірити йому за макове зерно!

Г Н А Т.

Чуєш, Зосю, чуєш?

К С Е Н Я (до Зосї).

Я чула, що він тебе сватає. Правда се?

З О С Я.

Та правда. Власне був тут і говорив з моїми старими.

К С Е Н Я.

Знаю, знаю. Яж уже від кількох днів слідком за ним ходжу. Хотіла би ще раз розмовити ся з ним. Хотіла би розповісти йому все, все, що я витерпіла через него. Боже! Як я могла витерпіти! Кайдани, тюрма, потім слабість, потім шпиталь, страшний шпиталь... казали, що я з розуму зійшла. Десять літ мене там мордували, та потім якось випустили. Вийшла я там молодого дівчиною, здоровою, сильною, такою як ти, а вийшла зівялою, згорбленою бабою. Куди було йти? Тайком забігла сюди — тата ані мами вже не було, померли. Пішла на заробітки, до Бориславя. Робила, поки могла, а далі пішла по жебрах. От так і сюди зайшла. Мушу з ним розмовити ся. Чую, як у моїй душі відновлюється стара рана. Щось там шарпає, кланцає зубами... За щож я терпіла? Для кого мучилась? А він тепер собі нової втіхи шукає, ще й твою молодість занастити хоче! Боже, та не вжеш ти допустиш до сего?

З О С Я.

Вспокоїте ся, тітко? Що ви говорите? Вас слухати страшно. Ходіть, я вам постелю, переспіть ся, завтра поговоримо.

К С Е Н Я (чим раз палкійше).

Ні, ні! Хто знає, чие завтра! Я чую, що на мене находитъ щось таке страшне, чорне, безтямне, як тоді було, коли мене з тюрми звязану везли до шпиталю. Господи! Подожди ще хоч деньок, щоб я з ним розмовила ся! Щоб я всі свої муки, все своє розтрачене жите могла зібрати в одно страшне слово, в один позирк, і бухнути ним йому мов сокирою в саме серце!

З О С Я.

Бог з вами, тітко! Не говоріть так! Ходіть лишень, ходіть!

К С Е Н Я (хапне її за руку).

Слухай, дівчино! Він ще буде тут нині?

З О С Я.

Не знаю. Хиба би хотів моїх старих відпровадити назад сюди.

К С Е Н Я.

О так, так! Він буде тут. Я знаю. Я чула, як він говорив з твоїми старими стежкою йдучи... Я вас відпроваджу —

казав. О, він такий! Як угледів собі жертву, то буде довкола неї крутити ся день і ніч, не спочине, доки не затопить пазурів у душу.

З О С Я.

На щож вам його тут?

К С Е Н Я.

О! Тут нам найліпше розмовити ся. Тут моє слово буде в двоє, в десятеро важке і зрозуміле. Га! Слухай! Коні стугонять?

З О С Я.

Ні, се тягаровий поїзд десь далеко гуркоче. По роєї з далека чути.

К С Е Н Я (до Гната).

А ти, парубче, чого став? Не бій ся нічого! Люби ся з нею, а слова не ламай. А тепер іди відси! Іди геть! А зрештою як хочеш. Тільки мені на очі не показуй ся. З далека ти дуже подібний до него, такого, як був тоді. Особливо шия. Тікай, бо мене так і кортить впити ся в неї пальцями і дусити, дусити, дусити — А!

Г Н А Т (хрестячись поступає в зад).

Зосю! Бережи ся! Вона божевільна.

К С Е Н Я.

Не бій ся нічого, дівчино! Не бій ся! Я божевільна, але ще при розумі. Не дай Боже зовсім збожеволіти! Але слухай, я тобі щось скажу! (Нахиляє її голову до своєї, голосно). Ходи зо мною до хати! Я там тобі маю щось сказати.

З О С Я.

Зараз, тіточко, тільки мушу вперед засьвітити лампу і наставити сигнал. Швидко поїзд над'їде.

К С Е Н Я.

Ні ні, нехай се зробить парубок, а ти ходи! (Тягне Зосю до будки і замирає двері).

ЯВА ОДИНАЦЯТА.

Г Н А Т (сам, стрівожений стоїть нерішучо, не знає що робити).

З О С Я (в середини).

Не бій ся, Гнате! Засьвіти лампу настав сигнал. Я зараз вийду.

Г Н А Т.

(Бере з під будки драбину, засьвічує лампу, наставляє сигнал і знов надслухує. По хвилі виходить Зося).

Зосенько, се ти ?

З О С Я.

Я. Не бій ся нічого.

Г Н А Т.

А де тота божевільна ?

З О С Я.

Лягла в сїнях на соломі. Чень засне. А як прийде Завада, то казала себе збудити (За сценою чути стук кроків і голосне капляне). Ой Господи ! Та невже се він ? А деж мої старі ? Біжу до хати, сховаю ся. Ти також сховай ся, Гнате ! Тільки не відходи, бо мені чогось страшно.

Г Н А Т.

Не бій ся ! Я тут за углом у тіни сховаю ся. Та онде мабуть і твої старі з задом йдуть !

З О С Я.

Ну, Господи тобі слава ! (Вбігає до будки і замикає за собою двері. Гнат щезає за углом).

ЯВА ДВНАЦЯТА.

ЗАВАДА (сам, п'яний, та держить ся
ціпко на ногах).

Е, поки там старий Панько зі своєю
Оленою дотюпають, то я тимчасом зі сво-
єю пташечкою хоч двома трьома словами
перекину ся! (Кричить до вікна.) Зосю! Зо-
сю! Се я! Завада! А за мною зараз твої
старі йдуть! (Пробує двері). Ов, зачинені!
Зосю! Що се таке? В хаті світить ся,
а нікого не видно ані не чути! Зосю!
Зосю! Відчини! Се я, Прокіп Завада!

ЯВА ТРИНАЦЯТА.

Двері відчиняють ся, входить Ксеня одягнена
як дівчина.

КСЕНЯ (тихо).

Прокіпе! Де ти?

ЗАВАДА (не пізнавши її наближаєть ся).

От збиточна дівчина! Двері заперла
і не озиваєть ся! Ну, якже ся маєш?

КСЕНЯ (глухо).

Прокіпе!

ЗАВАДА (відскакує).

Боже! А се що? Та сама хустка...
Та сама спідниця... Та сама корсетка...

КСЕНЯ (прискакує і хапає його в обійми,
вищить).

Се я, Прокопе! Ксеня! Твоя люба!
Твоя одинока! Та сама, котру ти віді-
пхнув як собаку! Котру жандарми в кай-
данах вели! Котру десять літ у ши-
талі катували! (Нахиляє ся до його уха і кри-
чить що сили). Прокопе! Де ти?

ЗАВАДА (паде зомлілий).

КСЕНЯ (нахиляє ся над ним).

Ага! Бачиш! А ми таки здибали ся!
І де? Ось тут на тім самім місці!...
(Підводить його). Подивись лишень! На отсій
лавочці ти присягав мені, що нікого не
любиш крім мене, що не будеш жити без
мене! Прокопе! А ось тут (тягне його з со-
бою в противний бік) ось тут росла бузина—
цвила тоді, пахощами повітре наповняла
— і ми обое — Прокопе! Тямиш, що тут
було?

ЗАВАДА.

Господи! Ратуй мене! (Хоче вирватись
від неї, та вона з чим раз більшим зав'язем дер-
жить його).

К С Е Н Я.

Стій! Не втікай! Ми ще не все бачили! Я ще маю показати тобі одно місце! Он там, над річкою, на закруті! Ходи, ходи! Там ще певно кровава калюжа від тоді буде! (Тягне його до сходів).

З А В А Д А.

Ні, ні, ні! Не хочу! Пусти мене!

К С Е Н Я.

Пустити тебе? Га, га, га! Тепер нагадав ся? О, ні! Не пущу! Сам Бог з неба не вирве тебе з моїх рук! Ходи! Ходи! (Обов шарпають ся на верху сходів. Тимчасом гуркіт поїзду чути чим раз голоснійше за сценою).

З А В А Д А (знемагаючи).

Гвалт! Ратуйте, люде! Хто в Бога вірує!

К С Е Н Я (затулює йому рот).

Мовчи, проклятий! Мовчи! Мусиш зо мною! Далі! (Шарпає скажено, обов сточують ся в няз по насипі на штреку).

З А В А Д А (піднімаючись на коліна).

Господи! Поїзд надходить! Куме!
Куме, ратуй!

К С Е Н Я (вскакує йому на шию, валить на землю і притискає голову до шини).

**Мовчи! Мовчи! Бачиш калюжу крови?
Бачиш калюжу крови? Пий! Пий! Пий?**

П А Н Ь К О (прибігає на крик, стає на краю насипу і хапає віху в руки).

А се що таке? Хто там на штреці?

З А В А Д А (хрипить).

Куме! Ратуй!

П А Н Ь К О.

Господи! Поїзд надходить! (Кричить махаючи віхою). Гов! Гов! Гов! (З правого боку серед гуркоту показують ся червоні ліхтарні і чорний тулуб льокомотиви. Вона наближається без упину. Панько кричить: Гов! Гов! А далі кидає віху і хапаючись за голову кричить: За пізно! За пізно!

Заслона спадає.